

№ 41 (814)
Лістапад 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

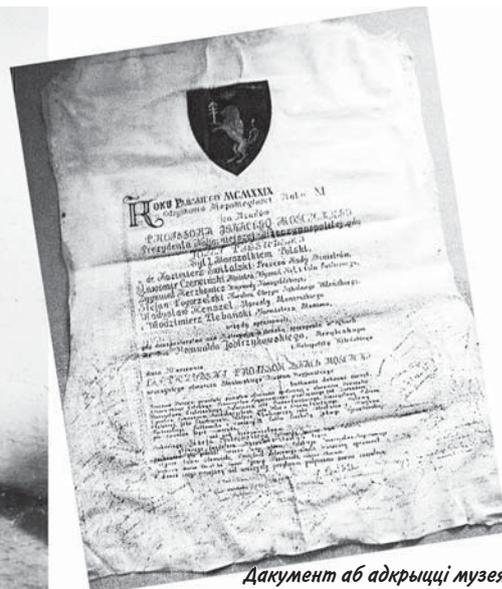
➔ **Даклад: мсціслаўскія краязнаўцы
М. Ткачоў і Л. Аляксеў –**
стар. 3

➔ **Год радзімы: чытанні
на сядзібе ў Флер'янове –**
стар. 4

➔ **Па-за кадрам: эсэ Д. Галавач,
адзначанае БФК і «КГ» –**
стар. 6

Іосіф Стаброўскі

Дакумент аб адкрыцці музея

Патомны дваранін, вайсковец, стваральнік музея

2 лістапада споўнілася 150 гадоў з дня нараджэння Іосіфа Іосіфавіча Стаброўскага – палкоўніка рускай арміі, археолага, нястомнага даследчыка роднага краю. Сёння імя І. Стаброўскага знаёмае ўсім сланічанам і неразрыўна звязана з музеем. Ён увайшоў у гісторыю як стваральнік Слонімскага краязнаўчага музея.

Іосіф Іосіфавіч – патомны дваранін, нарадзіўся 2 лістапада 1870 г. у сям'і Іосіфа Вікенцьевіча і Людвікі Адольфаўны Стаброўскіх. Бацька валодаў у Слоніmsкім павеце невялікім маёнткам Орлавічы. І. Стаброўскі выбраў для сябе лёс прафесійнага ваеннага і скончыў Полацкі кадэцкі корпус, потым Аляксандраўскае артылерыйскае вучылішча. Ён удзельнік Першай сусветнай вайны, якую сустрэў у званні падпалкоўніка рускай артылерыі, а ў 1916 г. атрымаў званне палкоўніка. За бездакорную службу і мужнасць узнагароджаны баявымі ордэнамі Святога Ганны і Святога Уладзіміра. У 1917 г. вольным слухачом скончыў Маскоўскі археалагічны інстытут. У красавіку 1918-га звольнены ў запас. Праз некаторы час зноў быў прызваны, але цяпер у Чырвоную Армію. У красавіку 1921 г. канчаткова

звольнены ў запас, вярнуўся ў родны мясціны і прысвяціў сябе той справе, якой марыў займацца ўсё жыццё.

Усе наступныя дзесяцігоддзі пасля вяртання на радзіму ён быў нястомным даследчыкам роднага краю, сам прымаў удзел у раскопках, займаўся археалагічным вывучэннем тэрыторыі вакол маёнтка Орлавічы. За гады даследавання ім былі сабраныя мінералагічная, археалагічная і нумізматычная калекцыі, вялікая колькасць дакументаў розных перыядаў,

Стараславянскі ідал (X ст.)

старадрукаваныя выданні, калекцыі прадметаў з гісторыі і прыроды роднага краю. На падставе ўсяго сабранага 20 верасня 1929 г. была адкрытая першая экспазіцыя краязнаўчага музея ў Слоніме. Гэта была вельмі значная падзея ў жыцці Слоніма, бо на адкрыцці музея прысутнічаў прэзідэнт Польшчы Ігнаці Масціцкі, а подпісы ганаровых гасцей мерапрыемства і сёння можна ўбачыць на ўнікальным экспанате – дакуменце аб адкрыцці музея, выкананым на скуры цяляці і размышчаным пры ўваходзе. У 1939 г. І. Стаброўскі ўсе свае калекцыі, каля 5-і тысячачу экспанатаў, перадаў у дар роднаму гораду. Сярод іх стараславянскі ідал X ст., выданне Статута ВКЛ 1648 г., бюст Напалеона Банапарта 1885 г., унікальны фотаальбом «Жахі вайны», што ўключае больш за 300 фотаздымкаў і з'яўляецца своеасаблівым летапісам Першай сусветнай вайны, і шмат іншага.

Цяжкія выпрабаванні на долю музея, які ўсёй краіны, выпалі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, але нават у гэты час музей працягваў працу, а І. Стаброўскі як мог ратаваў свае экспанаты. Многае з каштоўнасцяў было разрабавана нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў гады акупацыі,

але найбольш цікавыя рэчы, што тычацца гісторыі краю, удалося захаваць. Гэта дазволіла ўжо ў 1945 г. аднавіць экспазіцыю музея.

Іосіф Іосіфавіч працаваў дырэктарам, а потым навуковым супрацоўнікам музея да 1948 г., рабіў першыя крокі ў галіне аховы гістарычных помнікаў, клапаціўся аб захаванні і памнажэнні культурнай спадчыны Слоніmsшчыны.

Дваццаць гадоў пасля выхаду на пенсію ён жыў у ўласным доме на вуліцы Камсамольскай (былая Замкавая). Памёр І. Стаброўскі 15 студзеня 1968 г. Пахаваны, як ён і хацеў, на зямлі былога радавога маёнтка Стаброўскіх у Орлавічах.

У 2002 г. да 750-годдзя Слоніmsкага музея было прысвоенае імя яго заснавальніка. Сведчаннем гэтага з'яўляецца

ца мемарыяльная дошка на фасадзе музея з партрэтам І. Стаброўскага, выкананая мясцовым скульптарам Леанідам Богданам.

Сёння музей ганарыцца спадчынай знакамітага земляка. Яго экспанаты прыцягваюць увагу наведнікаў як блізкага, так і далёкага замежжа. Музей стаў унікальным сацыяльным арганізмам, які акумуляваў прастору і час, прадставіў шматстайнасць рытмаў гісторыі, выконваючы яшчэ і функцыю адукацыйную побач з захоўваннем, вывучэннем і экспанаваннем музейных прадметаў.

*Алена СУХАРУКАВА,
дырэктар Слоніmsкага раённага
краязнаўчага музея
імя І. І. Стаброўскага*

Будынак музея

Нашы віншаванні

Беларускі фонд культуры і «Краязнаўчая газета» віншуюць народны клуб ветэранаў, аматараў народнай песні «Насустрач душы» Уваравіцкага гарадскога Палаца культуры Буда-Кашалёўскага раёна з 15-гадовым юбілеем.

Прыміце шчырую падзяку за вашу бескарысліваю дзейнасць па папуляры-

зацы народнай культуры, арганізацыі вольнага часу насельніцтва. Выказваем таксама ўдзячнасць заснавальніку і ганароваму старшыні Савета ветэранаў Любові Мацвееўне Родавай, кіраўніку клуба Раісе Васільеўне Васільцовай.

Моцнага вам здароўя, сябры, аптымізму і дабрабыту, новых творчых поспехаў!

Падпіска 2020 → Падпіска 2021

Добры дзень! Аформіў падпіску на газету на квартал (хацеў на 6 месяцаў). Аднак на пошце папрасілі аформіць падпіску толькі на 3 месяцы таму, што ў такі час не зразумела, што можа здарыцца. Калі ж усё будзе добра, то падпіску тады і працягнуць далей.

Шчыра – Іван Захарэвіч, г. Іўе

Ад рэдакцыі. Заўсёды радыя паведамленням нашых чытачоў і аўтараў пра тое, што яны працягваюць падпіску. Бо кожны падпісаны асобнік «Краязнаўчай газеты» – гэта голас не толькі ў падтрымку канкрэтнага выдання, але і ў падтрымку айчыннага краязнаўства.

Хочацца звярнуць увагу нашых чытачоў на іншае. Калі ласка, як маеце магчымасць, сродкі і імпэт – усё ж падпісвайцеся на паўгоддзе, а не на меншы перыяд. Вядома, у паштавікоў могуць быць свае падыходы, але заснавальнікі і рэдакцыя бачаць перспектывы працягу выдання газеты, могуць загадаць уявіць колькасць гарантаваных падпісак на чацвёрты і наступныя месяцы, што адыгрывае ролю ў вырашэнні пытання «выдаваць далей газету або спыніцца?». І гэта насамрэч важна з гледзішча «а што будзе далей?».

Сябры! Не забывайцеся падпісвацца на «Краязнаўчую газету». Ідзе падпіска на I паўгоддзе 2021 года. А да 25 лістапада можна паспець падпісвацца і на снежань.

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

✓ **15 кастрычніка** ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў пачала працу выстава «Трыццаць тры творы. Выстава набыткаў музейнага збору НЦСМ». Цягам пяці гадоў НЦСМ набыты шэраг твораў, сярод якіх жывапіс, станковае графіка, скульптура і дэкаратыўна-ўжытковае мастацтва. У 2016 г. набыты творы скульптуры Г. Мурамцава і К. Селіханова. Сярод жывапісаў вядомыя імёны В. Шкарубы, Р. Іванова і інш., калекцыя папоўнілася графічнымі аркушамі П. Татарнікава, Г. Ціханавай-Іарданавай. У экспазіцыі прадстаўлены таксама творы народнага мастака Беларусі У. Тоўсціка, мастака С. Белавакога, дызайнера Э. Шындлера, жывапіс Г. Отчыка і графіка А. Басалыгі. З выставы «Віцебск-100» Цэнтр атрымаў творы Л. Мядзведскага, В. Шылко, М. Ляўковіча. Карціны Я. Каробушкіна, А. Фалея сталі новымі паступленнямі ў фонды.

Выставачны праект можна ўбачыць у НЦСМ (на вул. Някрасава, 3) да 17 студзеня 2021 г.

✓ У аўтарным дворыку Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь **16 кастрычніка** адкрылася выстава ў рамках праекта «Рарытэты Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь». Дэманструюцца 26 банераў з суправаджальнымі тэкстамі на беларускай, рускай і англійскай мовах. У праекце ўзялі ўдзел усе пяць філіялаў музея, што дазволіла раскрыць багацце і разнастайнасць айчынных гісторыка-культурнай спадчыны.

✓ У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры ў пятніцу **16 кастрычніка** прайшла мемарыяльная вечарына «Памяць пра легенды», прысвечаная пісьменніку Кастусю Тарасаву, якому сёлета споўнілася 80 гадоў з дня

нараджэння. Сваякі, блізкія сябры і калегі па цэху ўзгадалі жыццёвы і творчы шлях творцы. Сустрэчу вяла супрацоўніца музея Эліна Свірыдовіч, якая не толькі падрыхтавала мультымедыю прэзентацыю да сустрэчы, але і запісала відэазавароты выступоўцаў, якія з-за пандэміі не змаглі асабіста прысутнічаць на вечарыне.

Аб прыязных сяброўскіх стасунках узгадалі Сяргей Ваганаў, які рос з Тарасавым у адным двары на вуліцы Маскоўскай у пасляваенным Мінску, рэжысёр Алег Дашкевіч, літаратар Міхаіл Валодзін і іншыя. Старшыня ГА «СБП» Барыс Пятровіч распавёў пра плённае супрацоўніцтва з Кастусём Іванавічам як з аўтарам часопіса «Дзеяслоў», дзе друкаваліся творы пісьменніка і прэмію якога «Залаты апостраф» ён атрымаў. Таксама падсумаваў вялікі ўнёсак К. Тарасова ў развіццё беларускай гістарычнай літаратуры і яго неацэнны ўплыў на выхаванне і станаўленне нацыянальна свядомай беларускай інтэлігенцыі 1980-х – 1990-х.

✓ У межах чарады мерапрыемстваў да 515-й гадавіны першай летапіснай згадкі Лоева Музей бітвы за Дняпро **16 кастрычніка** прадставіў выставачны праект паводле матэрыялаў археалагічных экспедыцыяў па Лоеўскім раёне «Гісторыя працягам больш за пяць стагоддзяў».

У праекце выкарыстаныя археалагічныя артэфакты, атрыманыя пад час экспедыцыяў у в. Мохаў Лоеўскага раёна, што захоўваюцца ў музейным зборы Гомельскага палацава-паркавага ансамбля.

Пазнаёміцца з гісторыяй Лоеўшчыны можна па 29 лістапада.

✓ **20 кастрычніка** ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» ў экспазіцыйнай прасторы арт-праекта «Прыгажосць і Суладдзе» адбыўся майстар-клас па стварэнні мастацкага вобраза з гліны метадам

ручнай лепкі «Музыкі граюць, граюць...», які правяла дацэнт кафедры народнага дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва Тамара Васюк. Наведнікі пабачылі эксклюзіўны працэс стварэння вобразаў музыкаў – дудары з ляной тэкстыльнай фактурай і скрыпачы з музычным інструментам у камбінаванай тэхніцы.

✓ Майстар-клас «Гліняная цапка, птушка-свісцёлка» ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» **22 кастрычніка** правяла Вольга Тыртышная. Можна было пабачыць усе этапы стварэння керамічнай цапкі-свісцёлкі, а таксама даведацца пра гісторыю, асаблівасць формы традыцыйнай глінянай цапкі.

✓ Лекцыя-прэзентацыя і дэманстрацыйны майстар-клас мастака Алены Шаціла, выкладчыцы кафедры народнага дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва БДУКМ, «Трансфармацыя народнай аграрнай абраднасці ў саломаліценні Беларусі. Жніўныя ўпрыгожванні» прайшоў **27 кастрычніка** ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры». Алена Віктараўна распавяла пра міфалагічныя карані саломаліцення, прааналізавала міфалагічны аспект мыслення чалавека, асаблівасці ўжывання саломы злакавых раслінаў у традыцыйнай жніўнай абраднасці і іх трансфармацыю ў сучасным мастацкім асяроддзі, паказала асноўныя прыкметы і формы саламяных абрадавых атрыбутаў, прадэманстравала працэс стварэння традыцыйных жніўных упрыгожванняў.

Таксама гацёй чакаў выступ калектыву «Этносполка» кафедры этналогіі і фальклору (кіраўнік Таццяна Пладунова) з абрадавымі песнямі.

✓ **29 кастрычніка** ў галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адкрылася выстава «Шрыфт: *Itera in primo*» з нагоды 75-годдзя Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Прадстаўленыя працы студэнтаў БДАМ і яе

выкладчыкаў Усевалода Свентахоўскага і Генадзя Мацура. Графічныя аркушы – вынік практык, эксперыментальна па эканструкцыі і стварэнні новых шрыфтавых напісанняў на падставе ўзораў і прыкладаў вокладак кніг – ад Ф. Скарыны да беларускіх друкаваных выданняў 1918 – 1939 гг. Аўтары абыгрываюць гістарычныя формы шрыфтоў пры захаванні характэрных асаблівасцяў першапачатковага выдання, распрацоўваюць знакі, што адсутнічаюць у тытульных і тэкставых арыгіналах, перадаюць дэкаратыўнасць, мастацкасць, творчы досвед аўтараў-афарміцеляў. Лічбавыя і рукапісныя кампазіцыі напісанняў, прадстаўленыя ў экспазіцыі, нясуць годны ўклад у беларускую кніжную шрыфтавую культуру.

Спалучэнне літараў найперш мусяць даносіць інфармацыю. Шрыфт таксама можа стаць паведамленнем, успамінам, інфармацыяй і, больш за тое, – творам мастацтва.

Магчымасць захапіцца элегантна стрыманым мастацтвам і атрымаць эстэтычную асалоду ад шрыфтоў можна да 5 студзеня.

✓ Народны майстар Беларусі, член Беларускага саюза майстроў народнай творчасці, актыўны ўдзельнік міжнародных, рэспубліканскіх, замежных выставаў, прызёр і лаўрэат рэспубліканскіх выставаў-конкурсаў Алена Гурэцкая **30 кастрычніка** ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» правяла майстар-клас па лозапляценні «Беларускі кошык». Майстар прадэманстравала ўсе этапы стварэння кошыка, распавяла пра асаблівасці выкарыстання розных матэрыялаў і тэхнік.

Скарыстаная інфармацыя з паведамленняў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, Нацыянальнага цэнтры сучасных мастацтваў

Старажытнаму Мсціславу шанцуе на краязнаўцаў, якія рупліва вучаюць яго гісторыю. Сярод іх варта згадаць выбітных даследчыкаў, дактароў гістарычных навук, археолагаў Міхася Ткачоў і Леаніда Аляксеева.

Мсціслаўскія краязнаўцы М. Ткачоў і Л. Аляксееў

Даклад Алега Трусава, кандыдата гістарычных навук

Прафесар Міхась Ткачоў – карэнны жыхар Мсціслава, дзе ён нарадзіўся 10 сакавіка 1942 года ў сям’і настаўнікаў. Яго бацька загінуў на фронце і гадала малага маці Дамініка Сямёнаўна. Ужо ў школьныя гады М. Ткачоў пачаў цікавіцца гісторыяй роднага горада, асабліва XIX – першай паловы XX стагоддзя. У 1959 годзе ён паступае на гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, але ў адпаведнасці з тагачаснымі правіламі мусіў першы год вучыцца завочна і працаваць палівадом у мясцовым калгасе ў гарадскіх ваколіцах. Але ў 1960 годзе Міхась вяртаецца ў Мінск, вучыцца на дзённым аддзяленні і трапляе ў асяроддзе беларускіх патрыётаў, а таксама знаёміцца з выдатным беларускім гісторыкам Мікалаем Улашчыкам, які мусіў жыць у Маскве. Менавіта яму ён прысвяціў сваю апошнюю кнігу «Замкі і людзі». Так сталася, што маці М. Ткачоў і мая бабуля Ганна Васільеўна Мяхжэвіч сябравалі, таму я добра ведаў як самога Міхася, так і яго малодшых братоў ад другога шлюбу маці. Адзін з іх, Алесь Каралёў, таксама стаў гісторыкам і краязнаўцам, жыве ў Жодзіне, а другі, Віктар, мой аднакласнік, трагічна загінуў, калі вучыўся ў чацвёртым класе. Будучы яшчэ студэнтам, М. Ткачоў сабраў шкавыя матэрыялы пра гісторыю роднага горада, што былі надрукаваныя ў нашай сумеснай кнізе «Старажытны Мсціслаў».

Міхась Ткачоў (1984 г.)

У раздзеле «Мсціслаў – не аднаго сціснуў» вышэйзгаданай кнігі М. Ткачоў на аснове пісьмовых крыніц расказаў пра гісторыю горада ў XIV – XVIII стагоддзях.

У гэтыя часы Мсціслаў з 1528 года стаў уладаннем вялікага князя Вялікага Княства Літоўскага і цэнтрам староства, потым цэнтрам ваяводства, а ў 1634 годзе атрымаў магдэбургскае права. Асаблівы ўдар па горадзе быў нанесены пад час вайны 1654 – 1667 гадоў. Калі да вайны тут жыло ад 20 да 30 тысяч чалавек, то пасля – толькі некалькі сотняў.

Наступны раздзел кнігі, напісаны М. Ткачовым, мае назву «У складзе Расійскай імперыі». Паводле дадзеных за 1776 – 1777 гады ў горадзе жылі 6137 чалавек. Мсціслаў моцна пацягнуў у 1812 годзе ад ваенных дзеянняў, а ў 1853-м лепшая частка горада згарэла. Далёка ад Мсціслава прайшла і чыгунка, што прывяло да эканамічнага заняпаду горада. М. Ткачоў паведамае, што ў 1880 годзе з 1060 жылых дамоў толькі 12 былі каменныя. Потым ідзе раз-

дзел «Напярэдадні новай эпохі», дзе даследчык апавядае пра жыццё горада ў пачатку XX стагоддзя і рэвалюцыю 1905 – 1907 гадоў. Перад Першай сусветнай вайной у горадзе былі 11093 жыхары, з іх больш за тысячу рамеснікаў. У раздзеле «У віхуры грамадзянскай вайны» ідзе гаворка пра падзеі 1917 – 1920 гадоў, а пра жыццё горада ў складзе БССР гаворыцца ў раздзеле «Мсціслаўшчына ў 20-я – 30-я гады». У лістападзе 1925 года ў горадзе адкрылі педагагічны тэхнікум, дзе рыхтавалі настаўнікаў для беларускіх школаў. Першы набор студэнтаў склаў 142 чалавекі. З 1926 года заняты тут пачалі праводзіць на беларускай мове, а сама ўстанова атрымала назву Белпедтэхнікум. Тут вучыліся вядомыя беларускія пісьменнікі Юлій Таўбін, Змітрок Астапенка, Ганна Сапрыка і Аркадзь Куляшоў. У снежні 1925 года горад наведаў Якуб Колас.

Пра лёс горада ў гады Вялікай Айчыннай вайны М. Ткачоў распавядае ў раздзеле «Змаганне з фашызмам». У ліпені 1941-га горад занялі фашысты, тут дзейнічала падполле, а ў вёсцы Пячавічы ўзнік першы партызанскі атрад. 28 верасня 1943 года горад быў вызвалены ад ворага.

У сваіх навуковых працах М. Ткачоў таксама пісаў пра гісторыю Мсціслава і Мсціслаўшчыны.

Да 60-годдзя М. Ткачоў (памёр 31 кастрычніка 1992 года) сябры і ўдзячныя вучні

Леанід Аляксееў

выдалі зборнік яго навуковых працаў «Castrum, urbis et bellum» («Замак, горад і вайна». – **Рэд.**). У Мсціславе ёсць вуліца імя М. Ткачоў, а на будынку былой школы, дзе ён вучыўся, змешчана мемарыяльная дошка ў яго гонар.

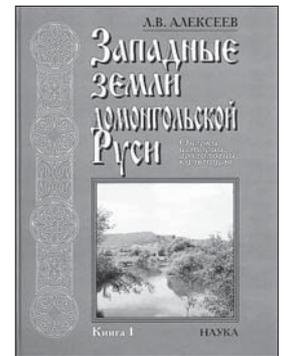
Другі знакаміты даследчык мсціслаўскай гісторыі – вядомы савецкі і рускі археолаг Леанід Аляксееў (15.01.1921 – 22.03.2008). Нарадзіўся ў Растове-на-Доне. У 1948 годзе скончыў Маскоўскі ўніверсітэт і быў накіраваны па размеркаванні ў Гродна, дзе працаваў у абласным музеі і апрацоўваў археалагічныя калекцыі з даваенных раскопак Язэпа Ядкоўскага і Зігмунта Дурчэўскага. У 1950 годзе Л. Аляксееў стаў першым аспірантам па спецыяльнасці «Археалогія» ў Інстытуце гісторыі АН БССР. Потым ён вяртаецца ў Маскву, дзе з 1953 года працуе ў Інстытуце археалогіі АН СССР і ў 1955-м абараняе кандыдацкую дысертацыю «Полацкая зямля ў XI – XIII стст.».

У 1959 годзе Л. Аляксееў пачаў шматгадовыя раскопкі на тэрыторыі былога мсціслаўскага замка, дзе знайшоў шмат унікальных

рэчаў, у тым ліку і берасцяную граматы XIII стагоддзя, якую датаваў 1219 годам. У Мсціславе Л. Аляксееў пазнаёміўся з мясцовым краязнаўцам Пятром Урублеўскім, выхаванцам мсціслаўскай школы глухих дзяцей. Выкладчыкі і навучэнцы гэтай школы працавалі на раскопках пад кіраўніцтвам Л. Аляксеева, ад якога ў знак удзячнасці атрымалі некаторыя экспанаты для свайго школьнага музея, які ў 1967 годзе атрымаў статус народнага.

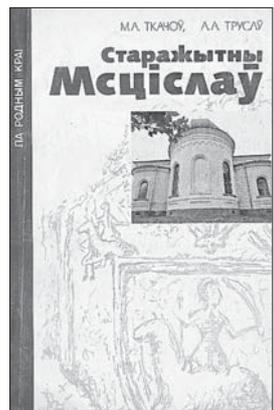
Л. Аляксееў сябраваў з М. Ткачовым, пасля заўчаснай смерці апошняга прысвяціў яму сваю кнігу «Гродна і помнікі Панямоння» з эпіграфам: «Светлай памяці даследчыка беларускага мінулага і яго помнікаў, натхнёнага змагара за Новую Беларусь Міхася Аляксандравіча Ткачоўна прывітанне». Добра ведаў ён і знакамітага беларускага гісторыка М. Улашчыка, сябра М. Ткачоўна. Яму ён прысвяціў сваю кнігу па гісторыі беларускага краязнаўства «Археалогія і краеведенне Беларусі XVI в. – 30-е годы XX в.».

У гэтай кнізе Л. Аляксееў напісаў пра дзейнасць Уладзіміра Краснянскага, які ў 1912 годзе ўпершыню надрукаваў манаграфію пра гісторыю Мсціслава («Город Мстиславль. Его настоящее и прошлое»).

У 1982 годзе Л. Аляксееў абараніў доктарскую дысертацыю на тэму «Смаленская зямля ў XI – XIII стст.». У 2006 годзе выйшла апошняя фундаментальная праца Л. Аляксеева «Западные земли домонгольской Руси: очерки истории, археологии, культуры», дзе ён падрабязна апісаў свае раскопкі ў Мсціславе. Ён адносіў Мсціслаў да даменнага горада смаленскіх князёў, асобны параграф прысвяціў царкве-данжону старажытнага Мсціслава.

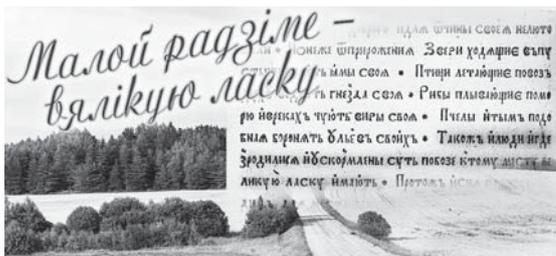
Маю спадзеў, што памяць Л. Аляксеева ў Мсціславе ўшануюць і назавуць адну з гарадскіх вуліцаў у яго гонар.

Від з замкавай гары на Мсціслаў. З правага боку будынак касцёла кармелітаў

Мемарыяльная дошка ў гонар Міхася Ткачоўна на будынку былой школы, дзе ён вучыўся

«Флер'яноўскія чытанні», прымеркаваныя да 175-годдзя з дня нараджэння Э. Ажэшкі. З той пары прынята праводзіць чытанні раз на два гады.

2020 год стаўся хоць складаным і нечаканым на розныя абставіны, але ўсё ж багатым на знамянальныя даты: 150 гадоў таму закончылася будаўніцтва

кага краязнаўчага таварыства Вадзім Жылко, старшыня клуба «Літаратурная правінцыя» Віктар Пінігін і член гэтага ж клуба Вольга Грыдзюшка. Баранавіцкую літаратурную супольнасць прадстаўлялі пісьменніцы Святлана Танкевіч і Марына Лукошка.

Прыемна было атрымаць прывітальны ліст і віншаванні ад нашага земляка журналіста, паэта і вандроўніка, галоўнага рэдактара газеты «Голас Радзімы» Івана Ждановіча. Ён адзначыў, што гэты праект ужо зарэкамендаваў сябе як цудоўная пляцоўка для сустрэч землякоў, пайданых інтарэсам да мінуўшчыны роднага краю, зацікаўленых у яго гарманічным развіцці і росквіце. Пранікнёна прагучалі яго словы: «Годная будучыня наша – гэта заўсёды руплівая праца, настойлівае трыманне найперш душэўнай раўнавагі ў неспакойным свеце. Гэта імкненне ствараць – а не разбураць, збіраць камяні – а не раскідваць іх, шукаць паразумення з сабою і са светам – а не вінаватых у нашых праблемах».

Сваё прывітанне даслалі таксама і нязменныя сябры свята – супрацоўнікі Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь. Дырэктар Сяргей Квачан адзначыў, што бібліятэка сёння – гэта і цэнтр адраджэння нацыянальнай памяці і культуры, і прыклад таму – «Флер'яноўскія чытанні». А яшчэ бібліятэка перадала ў фонд Ляхавіцкай РЦБС кружэлку «Перыядычныя выданні з фонду Прэзідэнцкай

бібліятэкі Рэспублікі Беларусь», якая ўключае залічбаваныя часопісы на рускай, французскай, польскай мовах перыяду да 1917 года. Копіі друкаваных выданняў былі перададзеныя сённяшнім гаспадарам сядзібы – Генрыху Міхайлавічу і Ларысе Паўлаўне Трацякам – для далейшага фармавання бібліятэкі, якую заклаў Тадэвуш Бохвіц.

Не абышлося і без узнагародаў: дырэктар Ляхавіцкай бібліятэчнай сістэмы Вольга Пляшэвіч шчыра дзякавала за ўдзел у літаратурным конкурсе «Словеснасць», што праводзіўся ў раёне сёлета ў жніўні-верасні. За найлепшыя вершы і эсэ на тэму малой радзімы пераможцы атрымалі прызы.

Не пуставаў і «адкрыты мікрафон»: жаданне пачытаць вершы выказалі навучэнцы гарадскіх школ і іншыя госці свята.

«Флер'яноўскія чытанні» – атмасфернае мерапрыемства, да падрыхтоўкі якога бібліятэкары заўсёды падыходзяць скрупулёзна, дэталёва, і, вядома ж, пранікнёна, з вялікай любоўю да гісторыі і літаратуры не толькі роднага краю, але і ўсёй краіны. Гэта заўсёды ўражвае прысутных, пакідае толькі самыя цёплыя ўспаміны. А для арганізатараў гэта найлепшая пахвала.

Лізавета МАЦУЛЕВІЧ, загадчыца аддзела бібліятэчнага маркетынгу Ляхавіцкай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя Янкі Купалы Фота Сяргея ВАРАНОВІЧА

Мясцовы фестываль

Прадаўжальнікі летніх пансіянатаў флер'яноўскай сядзібы

Ужо традыцыйнымі і вядомымі сталі літаратурныя сустрэчы, што ладзяцца Ляхавіцкай раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмай у сядзібе Бохвіцаў, што ў вёсцы Флер'янова Ляхавіцкага раёна. Сёлета 19 верасня адбыўся чарговы, трэці, літаратурны фестываль «Флер'яноўскія чытанні».

Цёплым і сонечным восеніскім днём пад гукі скрыпкі ветліва сустракалі гасцей вобразы Элізы Ажэшкі і Тадэвуша Бохвіца. Дарэчы, менавіта гэтай пісьменніцы мы і абавязаныя ўзнікненнем чытанняў. На пачатку ХХ стагоддзя ўладаром сядзібы быў Тадэвуш Бохвіц, унук пісьменніка і філосафа Фларыяна Бохвіца. У той час сядзіба стала цэнтрам беларуска-польскіх культурных стасункаў, тут гасцявалі многія знатныя асобы таго часу. Бохвіцы былі не толькі добрымі гаспадарамі, але і гасціннымі людзьмі, таму вельмі папулярным быў летні пансіят, што ладзіла жонка

Тадэвуша Браніслава. Аднойчы Т. Бохвіц запрасіў на летні адпачынак у пансіят сваю знаёмую пісьменніцу Э. Ажэшкі. Упершыню наведаўшы гэтыя мясціны, пані Эліза была зачараваная. Неаднойчы апісаная ў гістарычнай літаратуры сяброўскія стасункі, што ўзніклі паміж Т. Бохвіцам і Э. Ажэшкі, іх перапіска складала цэлы том. Пад час летніх пансіянатаў флер'яноўскай сядзібы становілася цэнтрам прыцягнення мясцовай інтэлігенцыі, тут вяліся інтэлектуальныя размовы, абмяркоўваліся навіны літаратуры, падзеі культурнага жыцця краіны, а вечарамі ладзіліся прадстаўленні «фларыянаўскага тэатрыка», у якіх актэрамі выступалі госці. Душой і сэрцам такіх збораў была Э. Ажэшкі.

І вось гэтая гісторыя натхніла супрацоўнікаў Ляхавіцкай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя Янкі Купалы ў 2016 годзе аднавіць традыцыю правядзення літаратурных сустрэчаў. У Год культуры адбыліся першыя

Флер'яноўскай сядзібы, 80 гадоў з дня ўтварэння Ляхавіцкага раёна, 75 гадоў з часу, як гасцінна расчыніла свае дзверы Ляхавіцкая цэнтральная раённая бібліятэка імя Янкі Купалы. Трэці літаратурны фестываль «Флер'яноўскія чытанні» можна смела называць «юбілейным».

У праграме свята, які заўсёды, былі выступленні пісьменнікаў, цікавыя тэатралізаваныя пастаноўкі, кніжныя выставы і фотазоны, выстава-продаж ад народных майстроў. Сёлета гасцямі былі калектывы Баранавіцкай і Лунінецкай цэнтралізаваных бібліятэчных сістэм, гісторык і даследчык, заснавальнік Арт-суполкі імя Тадэвуша Рэйтана Зміцер Юркевіч, які цікавіцца гісторыяй ляхавіцкай зямлі. Лунінецкую прадстаўлялі літаратары з клуба «Літаратурная правінцыя», што дзейнічае пры Лунінецкай цэнтральнай бібліятэцы. Перад гасцямі выступілі журналіст, літаратар, гісторык і пісьменнік, старшыня Лунінец-

Выданні краязнаўцаў краіны

Даведнік пра «Крыжоўкі»

«Краязнаўчая газета» раней змяшчала артыкул пра прыродна-гістарычны комплекс «Крыжоўкі», што на Пастаўшчыне. Аўтару ж гэтых радкоў у верасні ў Бялынічах пашчасціла пазнаёміцца з вядомым пастаўскім краязнаўцам Ігарам Пракаповічам. Пазней ён даслаў мне кнігу (што напісаў разам з Алісай Януш) «Прыродна-гістарычны комплекс «Крыжоўкі»».

Наклад выдання – усяго 30 асобнікаў. Гэта даведнік па вельмі цікавым прыродна-гістарычным комплексе «Крыжоўкі», што размешчаны на мяжы Мядзельскага і Пастаўскага раёнаў і ўключае звыш трыццаці адметных турыстычна-эксперыментальных аб'ектаў. Кніга надрукаваная ў Пастаўскай друкарні і мае дзясяткі каляровых фотаздымкаў.

Асабіста мне спадабалася тая частка кнігі, што расказвае пра родныя мясціны паэта Уладзіміра Дубоўкі.

Выданне будзе карысным усім, хто цікавіцца прыродай, гісторыяй і культурай родных мясцінаў, а таксама даследчыкам і рупліўцам на ніве адукацыйнай і асветніцкай дзейнасці. Гэта выдатны дапаможнік для настаўнікаў, бібліятэкараў і экскурсаводаў. А яшчэ – добры прыклад для іншых рэгіёнаў, каб выдавалі падобныя кнігі, брашуры пра свае цікавыя мясціны.

Аляксей ШАПАХОЎСкі, даследчык культуры, г. Мінск

Як Францішак Смуглевіч беларускую ўтопію маляваў

Люблю блукаць па старых могілках... Уяўляць людзей, якія калісьці ішлі ў паспалітае рушэнне і біліся на двубоях, будавалі палацы і прайгравалі ў фараона апошні грош, ладзілі пышныя балі і лекавалі «жывёльным магнетызмам», замаўлялі крыналіны з Парыжа і малявалі партрэты ў антычным стылі... Цені мінулага... Добра, калі застаўся хоць камень, у выбітыя ў якім літары запаўзае мох... А часцяком – толькі безыменная купка травы альбо выраслае на месцы былой магілы дрэва, няхай пры жыцці той, хто тут ляжыць, спазнаў усе завабы славы, а пасля смерці ўвайшоў у энцыклапедыі. Пра гэта я думала і на віленскіх могілках Роса, дзе спачываюць шмат якіх дзеячы беларускай гісторыі. Дзесяць тут і магіла мастака Францішка Смуглевіча, месцазнаходжанне якой страчанае яшчэ ў пазамінулым стагоддзі...

Хоць народжанна ў Варшаве 275 гадоў таму Ф. Смуглевіча часта называюць менавіта польскім мастаком, ён застаўся ў гісторыі і літоўскага, і беларускага мастацтва. Больш за тое – яго называюць адным з заснавальнікаў беларускай мастацкай школы!

Пяць братоў-мастакоў

А належыць Францішак да мастакоўскай дынастыі. Бацька, Лукаш Смуглевіч, усіх пяцёрх сыноў навучыў свайму рамяству. І, напрыклад, чытаючы пра касцёл у Падгорцах каля Львова, натрапляем на звесткі, што роспісам інтэр'еру радавоў усыпальніцы Жавускіх там займаўся Л. Смуглевіч з сынамі, а было гэта дзесь у 1760-х. Праўда, наўрад ці гэта быў менавіта Францішак – хіба што прыехаў на нейкі час з Рыма.

Не было тады для мастака больш жаданай творчай вандроўкі, як у Італію... Францішак вучыўся там у 1763 – 1764 гг., яго настаўнікам у мастацкай акадэміі Святога Лукі быў аўстрыйец Антон фон Марон, аўтар выдатных партрэтаў каранаваных асобаў. Прычынам вучыўся Смуглевіч на стыпендыю караля Станіслава Панятоўскага. Пасля нейкі час працаваў у Італіі... А калі вярнуўся, пачаў зарабляць заказамі ад радавітых персанаў. Ідзе толь-

кі па Беларусі мы не знаходзім сямейкі! У храмах Менска, Полацка, Гародні, Рэчыцы... Для храма ў Сігневічах на Берасцейшчыне Францішак намалюваў партрэт сям'і ўладальніка маёнтка Юзафа Прозара. У навагрудскім фарным касцёле быў абраз яго работы. Па акварэлях Смуглевіча мы ведаем, як выглядала тады старажытная Вільня. У Віленскім універсітэце ёсць зала, распісаная Смуглевічам разам з братам Антоніем.

Лічаць, што аўтарам вядомага партрэта князя Мацея Радзівіла з пляменнікам са збораў Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі таксама з'яўляецца Ф. Смуглевіч. У свой час М. Радзівілы выграў барацьбу за аякунства над пляменнікам Дамінікам Радзівілам, спадчынікам самога Панае Каханку, які не меў уласных дзяцей. Кампазітар, драматург, апошні віленскі кашталіан М. Радзівілы удзельнічаў у падрых-

тоўцы паўстання Касцюшкі, за што быў пазбаўлены права апекі над Дамінікам. Пабыў у эміграцыі, дажываў у Паланечцы на Навагрудчыне. Смуглевіч пісаў яго, напэўна, у 1791 годзе, калі той яшчэ быў на пасадзе віленскага кашталіана.

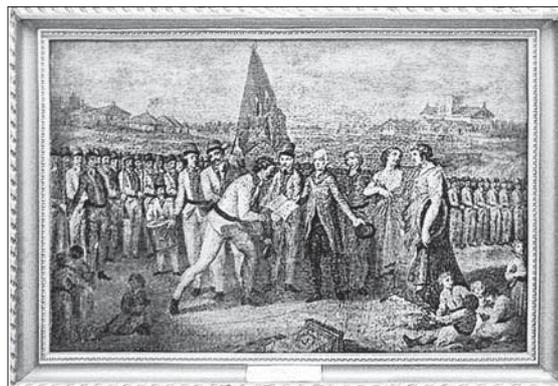
Утопія па-беларуску

Найбольш зачалапа маю ўвагу намалёваная Францішкам на замову карціна «Павел Ксаверы Бжастоўскі аб'яўляе Статут сялянам Паўлава». Дата яе напісання – 1795.

І гэта зусім не шараговая замова, і зусім не выпадковая дата.

Павел Ксаверы Бжастоўскі, вялікі пісар літоўскі, быў прагрэсістам і прыхільнікам філасофіі фізіякратаў. Фізіякраты лічылі, што грамадства – адзіны арганізм, у якім мусяць дзейнічаць «натуральныя законы», дзе няма месца саслоўнаму падзелу. Бжастоўскі шанавалі ідэі Жана Жака Русо, Шарля Фур'е, Сен-Сімона і Томаса Мора і, калі набыў на Ашмяншчыне маёнтак Мерач, вырашыў, што наспее час здзейсніць мары любімых філосафаў. Тым болей, халопы Мерачы былі страшэнна бедныя і забітыя, чаму не паглядзець, як упывае на чалавека свабода? 10 сакавіка 1767 г. П. Бжастоўскі абвясціў у сваім маёнтку Мерач... рэспубліку. У міні-дзяржавы з'явілася свая канстытуцыя, згодна з якой усе жыхары аб'яўліліся роўнымі, уводзілася сялянскае самакіраванне, мусіў выбірацца двухпалатны сейм і міністэрствы, усе пытанні вырашаліся галасаваннем. Узначальваць рэспубліку, вядома, належала пажыццёва самому Бжастоўскаму. Нават назву вёскі ўдзячныя пейзажы змянілі, і яна пачала называцца Паўлаўскай рэспублікай. У нованароджанай дзяржавы з'явілася свая армія ў адмысловай форме, банк, дзе сяляне маглі браць пазыкі на льготных умовах, школа і шпіталь. Пачалі нават чаканіць манеты.

Можаце сабе ўявіць, як узбурылася мясцовая шляхта! Рэспубліка, дэмакратыя, адмена саслоўяў – і усё пад бокам! Бжастоўскага спрабавалі абвясціць вар'ятам, дзяржаўным злачынцам, блюзнерам... Але ў сваіх уладаннях шляхціц мог рабіць, што заўгодна. Дапамагала і тое, што на фізіякратыю існавала мода. Падсудбіў Антоній Тызенгаўз пры падтрымцы караля запрашаў прыехаць на Літву Жана Жака Русо, абцягаючы спрыянне яго рэформам. Магнаты пераапраналіся ў сялянаў і бавілі час, слухаючы народных музыкаў. Пляменнік караля, яго цёзка Станіслаў Панятоўскі сабраў сялянаў са сваіх уладанняў на балі і абвясціў, што адпускае на волю, пра што

«Павел Ксаверы Бжастоўскі аб'яўляе Статут сялянам Паўлава»

адным паэтам тут жа была напісаная пафасная паэма.

Бжастоўскі пайшоў далей за ўсіх. 4 красавіка 1791 г., ужо на схіле Рэчы Паспалітай, дабіўся зацвярджэння на сейме статута, то-бок канстытуцыі сваёй Паўлаўскай рэспублікі. У 1794-м жыхары ўжо паўнаўартаснай мініяцюрнай дзяржавы выставілі ў войска Касцюшкі за свой кошт 150 верхнікаў і 2 гарматы.

А ў 1795-м Рэч Паспалітая была знішчана. Бжастоўскі прадаў Мерач, то-бок Паўлаўскую рэспубліку, праўда, з умовай, што ўведзеныя ў ёй парадкі застануцца непарушныя, і з'ехаў за мяжу. Так што на карціне, намалёванай Ф. Смуглевічам, сучаснікі прачыталі велмы сур'ёзныя падтэксты. Сяжэт, як Бжастоўскі зачытвае сялянам Статут Паўлаўскай рэспублікі, быў адлюстраваны ў той час, калі тая рэспубліка ўжо знікла, як і Рэч Паспалітая. Тое, што мастак маляваў не проста так, пацвярджаецца фактам: у 1797-м ён стварыў карціну «Прысяга Тадэвуша Касцюшкі на Кракаўскім рынку». У гэты час Касцюшка, вызвалены пасля смерці імператрыцы Кацярыны новай расійскай імператарам Паўлам, ад'язджаў у Амерыку.

Цікава, што ў 1800 – 1801 гг. Смуглевіч распісаў Міхайлаўскі замак у Санкт-Пецярбургу, які належаў імператару Паўлу. І яшчэ доталь: брат Ф. Смуглевіча Антоній аздабляў палац у Шчорсах, уладальнік якога Храптовіч спрабаваў стварыць у сваіх уладаннях падабенства Паўлаўскай рэспублікі...

Настайніцкі лёс

Вядома, што не кожны выдатны мастак, пісьменнік ці артыст здольны быць такім жа выдатным педагогам. Творчыя людзі – яны складаныя і часта эгацэнтрычныя... Ф. Смуглевіч педагогічны талент меў. Выкладаць пачаў яшчэ ў Варшаве, пасля вяртання з Рыма. У яго школе вучыўся славуты польскі мастак-вандроўнік Юзаф Пешка. А вось калі рэфармавалі Віленскі ўніверсітэт, зрабіўшы яго свецкай установай, з'явіўся шанц на большае. Пры Галоўнай літоўскай школе, або Галоўнай віленскай школе, – так пачаў называцца ўніверсітэт – адкрылася школа малявання. Яна пачалася з кафедры жывапісу і малюнка, якую ў 1797 г. заснаваў і ачолюў

Ф. Смуглевіч. За 35 гадоў існавання школа падрыхтавала больш за 250 мастакоў, гравёраў, скульптараў.

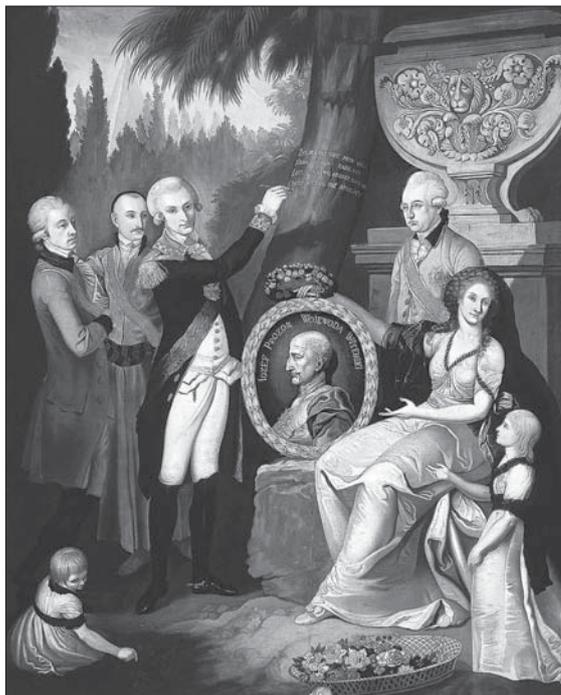
Асяродак быў самы вальнадумны – яшчэ не сышло водгулле паўстання, эгадзіце, што менавіта ў год заснавання кафедры Смуглевіч малюе Касцюшку. Сярод калегаў – Жан Жылібер, француз, запрошаны А. Тызенгаўзам дзеля заснавання медычнай школы ў Гародні. Пасля адстаўкі Тызенгаўза Жылібер мусіў пакінуць Гародню і перабраўся ў Вільню. Выкладаў на медычным факультэце, заснаваў батанічны сад, даследаваў мінералы і расліны... А таксама ачолюваў масонскую ложу, уякую, між іншым, уваходзіў нават Панятоўскі. Ректар Галоўнай віленскай школы Марцін Пачобут-Адлянцікі быў астраномам і таксама прагрэсістам. Пранавучанне ў Ф. Смуглевіча ўспаміналі Іосіф Аляшкевіч, Канстанцін Ельскі, Ян Дамель. Вядома пра метадку, якую той ужуваў. Ён вёў выкладанне ў тры этапы. Напачатку – капіраванне грэчаскіх выяваў, потым – маляванне з гіпсавых мадэляў, потым – маляванне з жывой мадэлі. А таксама Францішак лічыў, што мастаку акрамя прафесійнага навучання неабходна авалодаць асновамі мноства розных навук. Лекцыі па жывапісе працягласцю паўтары гадзіны Смуглевіч чытаў тры разы на тыдзень, па малюнку два разы на тыдзень, па паўтары гадзіны чытаў ад'юнкты Ян Рустэм, вядомы па працы ў Слонімскай тэатры Міхала Казіміра Агінскага. Менавіта Рустэм і змяніў Смуглевіча на пасадзе загадчыка кафедры пасля смерці таго ў 1807 г.

Спадчына Ф. Смуглевіча ўвайшла ў тры культуры – польскую, літоўскую і беларускую. У Вільні, напрыклад, ёсць вуліца яго імя. Але, як слухна зазначыў у вершы гісторык Мікола Ермаловіч, мы маем права на агульную гісторыю:

*Не будзем дзяліць мы
ні замкі, ні троны,
траістую музыку,
узоры крыжоў:
над намі дубоў
пакручастыя кроны,
пад намі луска
бальшакowych глыжоў.*

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

(Друкуецца з невялікімі скарачэннямі паводле газеты «Звязда» ад 14 кастрычніка 2020 г.)

«Партрэт сям'і Прозар» (1789 г.)

Адзін лёс у гісторыі Радзімы: людзі вырошчвалі лён

Кошт жыцця... Хіба магчыма прызначыць кошт сённяшняму жыццю? А кошт – заўтра? Я задаю сабе гэтае пытанне і адказу не атрымліваю. Гісторыя краіны і грамадства складаецца з асобных гісторыяў звычайных людзей. У адным лёсе можа ўвасобіцца цэлая гістарычная эпоха. Гісторыя мая адлюстраваная ў жыцці маёй прабабулі і яе сябровак па працы.

Мая прабабуля Леанарда Тадэвушаўна Якубец нарадзілася 19 студзеня 1930 года ў вёсцы Ганчары Мастоўскага раёна. Бацькі яе паходзілі з гэтай жа вёскі, з ёю было звязанае усё жыццё самой Леанарды Тадэвушаўны. Я часта бываю ў сваёй прабабулі, бо мае бацькі наведваюць яе два разы на тыдзень.

Аднойчы мой позірк застыў на фотаздымку, пажоўклым ад часу, і я запыталася ў прабабулі:

– Хто гэтыя людзі? І што гэта за фотаздымкі?

Прабабуля паглядзела на мяне і кажа:

– Гэта мая стрыечная сястра Браніслава з галоўным аграном раёна. Яна тады была звеннявой у нашай брыгадзе. А тут я і маё звяно. Няўжо ты не пазнала мяне? Вось я, тут! – паказвае пальцам на фотаздымак.

І аповед цягнецца далей:
– Гэта было ў 1974 годзе. Працавала паляводам у калгасе «Чырвоная зорка». У тыя гады калгас спецыялізуваўся на вырошчванні лёну. Зямля з ільном цягнулася палосамі даўжынёй з кіламетр. Гэтыя палосы дзялілі паміж вёскамі. Затым выбіралі звеннявых і вёску

Леанарда Тадэвушаўна Якубец

дзялілі на некалькі звенняў. Кожнае звяно складалася з 12-і чалавек. Тое, у якім працавала я, узначальвала Браніслава Сцяпануна. Вось яна стаіць на фотаздымку злева – шостая. У руках трымае валакно лёну-даўгунца.

Працавалі мы ад раніцы да позняга вечара. Паглядзіш навокал – поле, ды незвычайнае. Бягуць па полі, даганяюць адна адну блакітныя хвалі. Як на моры. Глянеш пад вечар... Быццам і не было сіняга мора. Расцілаецца перад вачыма зялёны дыван.

Гэта лянок расце! Залаты наш лянок. Чаму залаты? Таму што ён мае тры цудоўныя колеры. Зялёны, блакітны і залаты. Зала-

ты – самы галоўны колер. Гэта колер спелага льнянога палетка. А яшчэ ён шмат карысці прыносіў тады людзям. Людзі шылі сукенкі з лёну, ручнікі, прасцінкі, абрусы. Амаль у кожнага ў хаце ёсць шмат льняных рэчаў.

Колькі трэба было прапрацаваць! Лён палолі, ірвалі, малацілі, цёрлі, трапалі, пралі, снавалі, бялілі. Валакно гэтай расліны служыла асноўнай сыравінай для вырабу тканінаў. Для атрымання валакна саломку лёну расцілалі на пожні, звычайна ў канцы жніўня ў час вялікіх росаў. Пры дажджлівым надвор'і саломка вылжалася 3-4 тыдні, пры сухім – 5-6 тыдняў. Валоکنы, вымачаныя лепш, выбельваліся і былі больш моцныя. Гатовую трасту завязвалі ў куліўначы, каб каробачкі не раскрываліся і не высыпалася насенне. Сушылі ў гумне. У кастрычніку трасту мялі церніцай, трапалі трапалом, часалі грэбенем або шчоткай. Атрыманы кужаль або кудзелю пралі пры дапамозе верацяна ці на калаўроце. Праца вельмі цяжкая, пыльная. Адзенне наша было даволі сціглае: доўгая цёмная спадніца, цёмная кофта альбо блузка, боты і на галаве завязаная хустка. Для пашыву выкарыстоўвалі ўжо фабрычную бавоўну, але і даношвалі саматканнае адзенне. На моду тады большасць з нас не глядзела.

– Прабабулечка! А чаму першая злева жанчына і звеннявая Браніслава стаіць у сукенках? А таксама амаль па цэнтры мы бачым

не па-працоўнаму апранутых мужчынаў у чорных паліто з сукна. Адзін у белай кашулі з гальштукам, скуранныя боты і шапка.

– Навіной у сельскай модзе тады была шытая сукенка з фабрычнага саціна. Гэтая мода прыйшла да нас з горада. Кожная з нас хацела мець такую сукенку. Але апаналі толькі на якія-небудзь святы ці сходы. Браніславу Сцяпануна паважалі за яе жыццёвую мудрасць не толькі аднавяскоўцы, але і кіраўнікі раёна і вобласці. Часта прыходзілі параіцца па самых розных пытаннях. Яна добра ведала справядства і дапамагала звеннявым з іншых калгасаў. Але якраз тады прыехалі ў наш калгас старшыня Мастоўскага Савета народных дэпутатаў, галоўны аграном раёна і старшыня калгаса, яны прывезлі ўзнагароды для Яніны Браніславы. За добрасумленную працу ад імя Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Браніслава Сцяпануна, як звеннявая, ўзнагароджвалася медалём «Ветэран працы». Урачыстасць, звязаная з узнагароджаннем, не была для Браніславы галоўнай. Яна была сціплым чалавекам і добрым арганізатарам, таму ўзнагароду не лічыла асабістай, а вынікам працы ўсіх. На фотаздымку мы бачым усё нашае звяно. Мы стаім каля гумна, дзе сушылі лён.

У руках мы трымаем вырашчанае і апрацаванае валакно лёну. І кожны з нас ганарыцца вынікам сваёй працы. Я заўсёды з павагай стаўлюся да гэтай культуры, бо яна магла апрацаваць цэлую сям'ю, і нават вёску. Прыгажосць ільняной тканіны цанілася ва ўсім свеце. Я ўжо вельмі старая і не тку з ільняных нітак, але ў мяне захаваліся кросны, варштат, мялкі, церніца, трапач і іншыя старадаўнія прылады. Напэўна, і дагэтуль захавалася традыцыя льнянога ткацтва.

Вось колькі сакрэтаў хаваюць у сабе гэтыя фотаздымкі. У той дзень было

II гістарычны конкурс для моладзі

ПА-ЗА КАДРАМ:

ад гісторыі сям'і да гісторыі супольнасці

занадта шмат уражанняў для майго яшчэ не вельмі шырокага кругагляду. Калі заплюшчваю вочы, то застаецца незабыўны вобраз прабабулі і яе сябровак. Здзіўляе тое, што ў паўсядзённым жыцці карысталіся вельмі простым адзеннем. Жанчыны апранутыя адпаведна асяроддзю і зручна для працы. Адзенне адносіцца да агульнаеўрапейскага касцюма. Яму ўласцівыя зручнасць у руху, лёгкасць і мяккасць у формах. Жанчыны нават на працу не насілі нагавіцы. Калі хто надзяваў, то смялялі і тыцкалі пальцам.

Усё жыццё гэтых людзей – праца на зямлі, служэнне грамадству – прыклад для сучаснага пакалення. І гэта добра бачна па настроі цэлай брыгады. Здаецца, што насуперак жыццёвым абставінам яны ніколі не пакідалі родныя мясціны, заўсёды жылі і будуць жыць у сэрцах нашчадкаў. Калі толькі на хвіліну ўяўляю, што выпала на долю маёй шматпакутнай прабабулі, слёзы набягаюць на вочы, перахоплівае дыханне. Хочацца абняць і сагрэць яе. Прабабуля – чалавек спагадлівы, усім старалася дапамагчы, параіць, падказаць. Заўсёды радавалася і вельмі ганарылася сваёй справай.

Гартаючы старонкі даўно мінулых дзён, мы не раз вяртаемся ў сучаснасць, каб лепш зразумець і адчуць тую жыватворную повязь паміж пакаленнямі людзей, якія жылі, жылі і будуць жыць на роднай зямлі. Нам ёсць чым ганарыцца, ёсць з каго браць прыклад.

Дар'я ГАЛАВАЧ,
вучаніца гімназіі № 1
г. Ваўкавыска

Звяно Браніславы Сцяпануны Сасноўскай

Браніслава Сцяпануна Сасноўская (справа)
з галоўным аграномам раёна

Адзіная і такая родная ў карцінках

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 36, 37 – 38, 39 – 40)

Карцінка трынаццатая. Я – зусім сталая жанчына. На бацькаўшчыне ў мяне маецца свая хата і 25 сотак зямелькі. І на сядзібе, і пад платамі калышачка мора кветак. Агарод прыбраны, дагледжаныя два сады (пладовы і дэкарэтыўны), садавіна і гародніна свае, у хаце парадак і чысціня. А вуліца па-ранейшаму патане ў гразі. Пайшлі з жыцця шмат маіх аднавяскоўцаў, якія выплывалі падатак на ўтрыманне вуліцы, а яе падсыпалі толькі аднойчы, калі я была ў дзявятым класе. І

такая горыч узяла мяне за душу, што я пачала змагацца за сваю родную, родненую вуліцу ў сваёй роднай, родненкай вёсцы Радкава, што на Салігоршчыне. Звярталася ў сельвыканкам, у райвыканкам, у аблвыканкам... Нічога. Адпіскі мне пішучь. Назбірала я цэлы стос тых адпісак, нарабіла фота вуліцы ды і падалася ў газету «Рэспубліка», а яшчэ звярнулася да кіраўніка Мінскай вобласці па тэлефоне прамой лініі. І ў 2011 годзе адбыўся суд: вуліцу прывялі ў належны

стан. А мае радкаўцы знялі боты і галёшы. Гэта і ёсць мае маленькае дасягненне. Вось як моцна я люблю сваю родную вёску Радкава, сваю малую радзіму. Я прысвяціла ёй шмат вершаў і эса, і працягваю прысвячаць. І толькі на роднай мове. Як можна пра мае Радкава пісаць на іншай мове, калі мае землякі размаўляюць па-беларуску! Няма ў маёй вёсцы нічога адметнага, няма прыгожых помнікаў архітэктуры, няма лесу ці ракі, але ж яна родная да слёзаў, да болю сардэчнага. І ліхтары гараць начамі, і па вуліцы можна прабегчы ў лодачках, і дамы будуцца новыя, і кветак мора расце ў дварах. Вось яна якая, мая Малая Радзіма!

Адзіная і такая родная. На ўсё жыццё.

Валянціна БАБКО-АЛЯШКЕВІЧ

Родная вуліца, в. Радкава, 2017 г.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 39 – 40

Уздойж: 1. Мыс. 8. Возера. 9. Порт. 10. Лоша. 12. Нармандыя. 15. Шлях. 16. Нерат. 17. Тайм. 20. Узор. 21. Дана. 24. Рака. 25. Канал. 28. Якар. 30. Вудзільна. 33. Баян. 34. Віно. 35. Зборка. 36. Док.

Улоперак: 2. Стан. 3. Лоцман. 4. Гродна. 5. Сом. 6. Пталемей. 7. Планшэт. 11. Цяж. 13. Бярозаўка. 14. Малаўка. 18. Бераг. 19. Людзі. 22. Каралева. 23. Берліна. 26. Аздоба. 27. Лялька. 29. Два. 31. Абед. 32. Дно.

Крыжовыя дарогі Юрыя Тарасюка

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 37 – 38, 39 – 40)

Але аднойчы (было гэта 15 мая 1950 г.) прыехаў да Юрыя начальнік міліцыі горада Азбест і супрацоўнік МДБ са Свядлоўска. Запартрабавалі дакументы. Пашпарт быў толькі на тры месяцы, Юрый мяняў яго ў Азбесте. Старшы лейтэнант кінуў пашпарт на стол:

– Вы арыштаваны.

– Як? За што?

– Там скажучь. Падпішыце дакумент на арышт і на вобшук.

Зрабілі вобшук. Вядома, нічога не знайшлі. Але забралі, пасадзілі ў машыну і павезлі ў горад Азбест (ён жыў кіламетры за тры ад горада). Вечарам выклікалі ў КПЗ, пасадзілі ў машыну побач з міліцыянерам і павезлі на вакзал. Цягнуком прывезлі ў Свядлоўск. На плошчы каля вакзала спыніліся і чакаюць. Міліцыянер быў цікаўны, выслухаў усё, паслачуваў: такіх, як ты, маўляў, шмат. Падышла машына, селі. Побач – вайсковец, лейтэнант, з другога боку – міліцыянер. Праз паўгадзіны прывезлі да следчага па прозвішчы Бабін. Спачатку ён даў Юрыю прачытаць адзін аркуш са справы. Чытае: такі і такі прыехаў па вярбоўцы, працуе там і там і не спыняе сваю контррэвалюцыйную дзейнасць, працягвае яе на паўночным рудніку. Прачытаў Юрый – і страшна стала: ну, думае, зноў дзесяць гадоў. Следчы прапанаваў падпісаць аркуш. Юрый адмовіўся, сказаў, што нізавошта не падпіша. Гэта мана, ён не займаецца ніякай контррэвалюцыйнай дзейнасцю. Заспрачаліся. Нарэшце следчы адклаў паперу і пачаў допыт.

Допыты доўжыліся два тыдні. Былі яны, праўда, толькі ўдзень. Нічога новага следчы дабіцца не змог, таму проста перафразіраваў жыццё Юрыя з асабістай справы. Следчага цікавіла толькі адно пытанне, на якое ён спадзяваўся атрымаць адказ: хто знаёмы Юрыя? Ён патрабаваў прозвішчы. Юрый разумёў, што называць таварышаў па 58-м артыкуле небяспечна: «прышыюць» арганізацыю контррэвалюцыйнай групы. Таму пачаў пералічваць прозвішчы ўсіх іх расстратчыкаў, бандытаў, злодзей. Склаў ён цэлы спіс. Пра першы аркуш справы Юрый ужо забыў, але,

як следства заканчалася, Бабін зноў падаў яму тую паперу і сказаў: ты ўсё т падпішы мне дакумент. Юрый пачаў нааддрэз адмаўляцца.

– Чаму ты не хочаш падпісвацца? – настойваў ён на сваім.

– Таму што напісана там, што я займаюся контррэвалюцыйнай дзейнасцю, а гэта няпраўда.

– Але гэта не напісана, – і падае Юрыю аркуш.

Чытае Юрый і не знаходзіць. Адзін раз, другі. Прачытаў паперу некалькі разоў. У кудзе рэзаліцы і подпіс: начальнік МДБ па Свядлоўскай вобласці Драздзеці. Кожнае слова праверыў – не знайшоў нічога. Следчы крыху ўсміхаецца. Юрый распісаўся.

Аднойчы на допыце Тарасюк убачыў незнаёмага мужчыну. Як потым высветлілася, гэта быў ваенны пракурор Уральскай ваеннай акругі. Трымае той справу Тарасюка, дае паглядзець. Юрый кажа: я прасядзеў у лагеры больш за 10 гадоў, а за што сядзеў, так і не ведаю, і справы сваёй не бачыў. Там было аркушаў адзінаццаць напісана ад рукі. Нічога новага не было. Думае сабе Юрый: падпішу. Кажы пракурору: зноў на дзесяць гадоў? Адказ пракурора некалькі азадзачы:

– Не абавязкова дзесяць гадоў у лагеры.

Мільганаула думка: раптам выпусцяць. Але адправілі ў камеру, дзе ўжо сядзелі такія, як ён. Усе кінуліся распітваць яго. Адзін падышоў і пытае:

– Ты сядзеў?

– Сядзеў.

– Колькі? Дзесяць гадоў?

– Дзесяць.

– А, дык ты паўторнік. Тут нас 21 чалавек, і таксама ўсе паўторнікі. А ты 22-і. У ссылку нас адпраўляюць. І цябе таксама. На вечнае пасяленне. Будзеш працаваць па вольным найме, але адтуль ты ўжо не выедзеш нікуды.

Так Юрый даведаўся, што тых, хто сядзеў у лагерах, зноў арыштоўваюць па ўсёй краіне. Ёсць загад Берыі раней зняволеных арыштоўваць і адпраўляць у аддаленыя раёны на пасяленне, каб не маглі з людзьмі бачыцца.

Усё лета зняволеныя прасядзелі ў Свядлоўскай турме, але не ва ўнутранай турме МДБ, а ў гарадской.

Тут умовы былі трохі лепшыя. Лепшае харчаванне, вялікія вокны, хоць і з кратамі. У камеры, дзе сядзеў Юрый, было каля 100 чалавек, і гэта лічылася няшмат. Там жа даведаўся пра многія цікавыя рэчы. Людзі тут былі самыя розныя. Нават тыя, хто некалі жыў у Кітаі, працаваў на КВЧ (Кітайскай ваеннай чыгунцы). Сталін іх адтуль выманіў і ўсіх пасадзіў. Пазнаёміўся Юрый з адным старым, які раскаваў, што быў нават у Італіі.

У кастрычніку ўсіх зняволеных выклікалі, пастроілі ў калону і аб'явілі:

– Крок управа, крок улева будзе разглядацца як уцёкі. Таму без самадзейнасці!

Пайшлі на вакзал. Там усіх адразу пагрузілі ў сталынінскія вагоны. Яны ўяўлялі сабой адкрытыя камеры, але камера з камерай не магла бачыцца, была ізаляваная.

Ехалі спачатку да цяперашняга Цалінаграда. Тады гэта была маленькая станцыя Акмолінск. Далей павезлі да Караганды. Там пасадзілі ў драўляную турму, і ўсе вельмі бяліся, каб не было пажару. Турэмны рэжым быў больш ліберальны, чым у сапраўдных зняволеных. Напрыклад, пры пераходах прысутнічаў ахоўнік, але ён ішоў у канцы калоны.

З Караганды пешшу прыйшлі спачатку ў Сарань, а адтуль у пасёлка Дубоўка. У Дубоўцы зняволеных здалі пад распіску мясцоваму прадстаўніку МДБ Аманжогаву. Той пасля іў групу ў даволі чыстым памяшканні і сказаў, што заўтра ўсе пойдуч на працу. Аховы больш не будзе. Людзі ўздыхнулі з палёгкай, выйшлі на вуліцу. Вакол ціха. Свабода.

Раніцай прыйшоў Аманжогаў, сабраў усіх і павёў наймацца на працу. Юрый трапіў на шахту № 7. Яна была новая, толькі бравіралі ствол. Працаваў то ў шахце, то на горна-ўзбагачальнай фабрыцы. Жыллё было добрае. Людзям далі спачатку інтэрнат, а потым кватэры. Усе як адзін падпісалі паперы, што прыбылі сюды на вечную ссылку. Так і было напісана – «на вечную ссылку без права выезду». Калі і трэба было куды-небудзь ад'ехаць недалёка, то толькі з дазволу начальства. Так і жылі. За пасяленцамі сачылі, тры разы на месяц трэба было адзначацца ў аддзяленні МДБ: першага числа, дзясятага і дваццатага. Атрымлівалі зарплату, як усе вольнанаёмныя. Праўда, часта падманвалі ў канторы, зрабаві заробкі, калі шмат выходзіла.

Добра запомніў Юрый, як памёр Сталін. Было вельмі напружанае становішча, усе баяліся. Калі пайшлі ўсе адзначацца, сабраліся ссыльныя, і атрымалася ў іх такая размова: калі праживуць некалькі дзён, то будучы жывыя. А інакш як бы ўсіх не ліквідавалі.

Мінула месяцы два ці тры. Выклікалі Юрыя ў МДБ. Выйшла жанчына з папай, прапанавала сесці насупраць. Дала пачытаць справу. Чытае: па 58-м артыкуле ў яго былі амаль усе пункты: 4-ы – сувязь з замежжам, 6-ы – шпіянаж, 7-ы – шкодніцтва, 8-ы – тэрор, 10-ы – агітацыя, 11-ы – контррэвалюцыйная арганізацыя. Як прачытаў Юрый, аж аслупянеў: чаму наогул ішчэ жывы?

Затым жанчына дала паперку. Там напісана: «Асобая нарада вырашыла, што за адсутнасцю складу злачынства справа спынена». Жанчына сказала, што на аснове гэтай паперы Юрый можа атрымаць пашпарт і іншыя дакументы, якія меў да арышту.

Горка стала на душы: чаму ж так, «за адсутнасцю складу злачынства» справа спыніць. Гэта аказваецца, злачынства ёсць, а складу няма. Значыць, чалавек памылкова абвінавачаны?

Жанчына прамаўчала. Ды і што яна магла сказаць? Колькі прайшло праз яе рукі такіх скалечаных лёсаў, не злічыць. Да адпраўкі аўтобуса заставаўся некалькі гадзінаў. Юрый ішоў па вуліцы і нёс у руках паперу, ніяк не мог пакласці ў кішэню. За што? За што ён страціў лепшыя гады жыцця, сваю маладосць? Адказу не было.

Пачыналася вольнае жыццё, але няўпэўненасць засталася. На справядлівасць у гэтым грамадстве спадзявацца не было як. Застаўся жыць у пасёлку, працаваў на шахце, пабудоваў маленькі дамок. Але цягнула на радзіму.

Пасля доўгіх блуканняў Ю. Тарасюк у 1965 г. вярнуўся ў Казлоўшчыну. Яшчэ жыла яго маці, таму пасля іўся ў яе. Калі ў 1972 г. маці памерла, застаўся жыць адзін.

Канчаткова справа Ю. Тарасюка была перагледжаная ваенным трыбуналам Беларускай ваеннай акругі 11 верасня 1956 г. Судзімасць была знятая за адсутнасцю складу злачынства.

Алена АБРАМЧЫК,
старшы навуковы супрацоўнік
Дзятлаўскага краязнаўчага музея

Лістапад

- 7 – Падчашынскі Карл Іванавіч (1790, Воранаўскі р-н – 1860), архітэктар, па праектах якога пабудаваныя вучылішчы ў Вабруйску, Мазыры і Слуцку, палацава-паркавы ансамбль у Жылічах, педагог, аўтар падручнікаў і публікацыяў – 230 гадоў з дня нараджэння.
- 7 – Царанкова (дзявоч. Сцяфанова) Людміла Пятроўна (1930 – 2006), спявачка, заслужаная артыстка Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.
- 8 – Янка Пачопка (Іван Пятровіч; 1890, Глыбоцкі р-н – 1977), паэт, празаік, фалькларыст, прапагандыст сельскагаспадарчых ведаў – 130 гадоў з дня нараджэння.
- 8 – Святаполк Ізяславіч (у хрышчэнні Міхаіл; 1050 – 1113), князь полацкі, тураўскі, вялікі князь кіеўскі – 970 гадоў з дня нараджэння.
- 8 – Суднік Міхаіл Раманавіч (1910, Полацкі р-н – 1995), мовазнаўца, член-карэспандэнт НАН Беларусі, заслужаны дзеяч навукі Беларусі, кавалер ордона «Знак Пашаны» – 110 гадоў з дня нараджэння.
- 9 – Лук'янчыкаў Сяргей Пятровіч (1945), рэжысёр і сцэнарыст дакументальнага кіно, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1980), удалынік прызоў і ўзнагародаў міжнародных кінафестывалю – 75 гадоў з дня нараджэння.
- 9 – Тышко Леанід Барысавіч (1945, Брэст), музыкант, артыст эстрады, заслужаны артыст Беларусі, адзін са стваральнікаў ВІА «Песняры» – 75 гадоў з дня нараджэння.
- 9 – Шпіт Юрый Васільевіч (1930 – 2008), заслужаны архітэктар Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1984) – 90 гадоў з дня нараджэння.
- 12 – Макаёнак Андрэй Ягоравіч (1920, Рагачоўскі р-н – 1982), драматург, народны пісьменнік Беларусі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1962), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1974) – 100 гадоў з дня нараджэння.
- 13 – Крыква Валянціна Іванаўна (1930), артыстка балета, педагог, народная артыстка Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

Шаноўныя чытачы, падпісчыкі!

Наступны, здвоены, нумар
«Краязнаўчай газеты» выйдзе
21 лістапада.

Малая краязнаўчая
энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПРЫВОЙ – прысасаванне для прывіўкі раёў. Называлі таксама абманка. Уяўляў сабой невялікую навшчаную або абсмаленую дошчачку чорнага колеру, якую гарызантальна прыбівалі да канца жэрды. Некалькі прывоёў устаўлялі на двухметровых жэрдаках вакол пасекі ў час раення пчол. Замест прывоёў нярэдка развешвалі старыя шапкі або пацямянелыя соты. Часта прывоёў націралі мелісай, пах якой прывабліваў пчол.

ПРЫГАРАД, прадмесце – населены пункт, размешчаны па-за межамі адміністрацыйнай гарадской тэрыторыі, у большасці

выпадкаў паблізу ад яе. Звычайна мае самастойную назву. З ростам асноўнага горада прыгарад часта зліваецца з ім. Адрозніваецца ад горада-спадарожніка большай блізкасцю да асноўнага горада і залежнасцю ад яго, часам у адміністрацыйных адносінах падпарадкоўваецца яму. На тэрыторыі Беларусі прыгарады вядомыя з даўніх часоў: некаторыя беларускія гарады з канца XVI ст. мелі прадмесці (Траецкае і Ракаўскае ў Мінску, Заданаўе ў Віцебску, Запалоцце ў Полацку, Каралін у Пінску, хутар Сеўрукі ў Гомелі ды інш.). У XVII – XVIII стст. прадмесці з'явіліся і ў мястэчках (Волма Смалявіцкага раёна, Прыдруйск, цяперашняя П'едруа (Латвія), і інш.).

Валанцёры і першая перамога Ельні

З 11 па 19 верасня на старажытным балоце Ельні ў межах праекта «Разам для грамады і прыроды: Мёрскі раён», што рэалізуецца Мёрскім райвыканкам, грамадскай арганізацыяй «Ахова птушак Бацькаўшчыны» (АПБ) і Латвійскім сельскім форумам пры фінансавай падтрымцы Еўрапейскага саюза, абдыўся валанцёрскі летнік. Людзі рамантавалі плаціны, каб балота не перасыхала. Будаўнічыя матэрыялы прафінансавала «Coca-Cola HBC Belarus», партнёр валанцёрскіх летнікаў па аднаўленні Ельні з 2007 года.

Удзел прынялі 38 валанцёраў. Хтосьці прыязджаў на некалькі дзён, а хтосьці на цэлы тыдзень.

– Нас было 15-20 чалавек кожны дзень, – расказала спецыяліст АПБ па прыродаахоўных пытаннях Віталіна Лабанова. – А 9-10 гадзіне раніцы мы выходзілі працаваць, заканчвалі а 17-20. Сабралася вельмі добрая кампанія, мы цудоўна папрацавалі і пасябравалі, збіраемся сустрэцца зноў.

Плаціны на Ельні моцныя і ўжо прынеслі першую перамогу: каля адной з іх канал поўнацю пачаў зацягвацца сфганавым імхом. Гэта знач, што балота аднаўляецца. Гэтая плаціна была пабудаваная ў 2007 годзе пад час першага валанцёрскага летніка АПБ на гэтым балоце. Цяпер новае змена валанцёраў падрамантавала яе, каб яна працягвала належна выконваць сваю функцыю. Усяго ж пад час летніка напярэлі 12 плацінаў.

– Наша мінулагадня праца аказалася плённай, – кажа кіраўнік валанцёрскага летніка Мікалай Чэркас. – Дзякуючы плацінам, што мы пабудавалі, працэс мохаўтварэння ідзе вельмі добра, а пах у жніўні быў не такі глыбокі. Дзве плаціны мы аднавілі цалкам – зрабілі

ім капітальны рамонт. Я спадзяюся, што некалькі гадоў мы будзем толькі назіраць за імі, і яны не будуць парушаныя. На мяне зрабіла цяжкае ўражанне, што плаціну, якую мы пабудавалі летас, людзі разбурылі, і нам зноў яе давалося рамонтаваць. Мы ж робім усё гэта для людзей, і збіральнікі ягад павінны помніць, што калі не будзе на Ельні вады, то не будзе і журавінаў. Добра відаць, што там, дзе ёсць вада, ягад больш за ўсё.

У летніку ўдзельнічалі і мясцовыя жыхары, і валанцёры мінулых гадоў, і тыя, хто апынуўся тут упершыню.

– Пад канец дня была стомленасць, але прыемная, нават і не адчувалася, што гэта была праца, – падзялілася адчуваннямі Валерыя Шчупак. – Здавалася, ты стомлены проста ад уражанняў, ад любові да прыроды. У адзін вечар ездзілі глядзець на шэрых жураўлёў – іх было так шмат, ляцалі і ляцалі! Быў адзін вечар, калі было вельмі многа зорак, Млечны Шлях – я ў Беларусі такога прыгожага неба раней не бачыла. А ішчэ ў першыню адчула пах багуну.

Першы намеснік генеральнага дырэктара «Coca-Cola HBC Belarus» Андрэй Ращупкін таксама паўдзельнічаў у летніку са сваімі калегамі:

– Я на Ельні з 2007 года, калі мы падтрымалі валанцёрскі

летнік па стварэнні першых плацінаў на гэтым балоце. Штогод шмат нашых супрацоўнікаў выязджае на Ельні, нават былых. Я лічу, што далучанасць да такой значнай справы (прычым, не толькі ў межах краіны, але і ўсяго свету) вельмі збліжае людзей, павышае іх самасвядомасць і самаацэнку. Валанцёрская праца – найлепшы цім-блдын, больш эфектыўны за любыя семінары і трэнінгі. Еліня – месца, якое пакідае ў душы вялікі пазітыўны след. Мы вельмі рады, што ўбачылі вынікі нашай працы і што мелі магчымасць парамаўляць з захавальнікамі мясціны. Дзякуючы гэтым мы бачым, што праца валанцёраў знаходзіць разуменне і водгук у душы мясцовых жыхароў.

Цікава, што пад час летніка запачаткавалася новая традыцыя. Валанцёры, якія летас хачелі паўдзельнічаць у летніку, але не змагі, прыехалі пасля на Ельні і пакінулі запіску-наказ сёлетнім валанцёрам. Тыя падкалі ініцыятыву і напісалі запіску ўжо валанцёрам 2021 года. Калі хочаце даведацца, што там напісана, запісвайцеся ў наступным годзе на летнік! За абвесткамі пра набор у валанцёрскія летнікі сачыце на сайце pushki.org і ў сацсетках АПБ.

Паводле паведамлення прэс-службы АПБ

ПРЫГАРАДНАЯ ЗОНА – тэрыторыя, што акружае горад і знаходзіцца з ім у цеснай функцыянальнай, эканамічнай, санітарна-гігіенічнай, ландшафтна-архітэктурнай і інш. відах узаемасувязі і ўзаемазалежнасці. Горад і прыгарадная зона разглядаюцца як адзіны сацыяльны, гаспадарчы і ландшафтны арганізм. Найбольш рацыянальнае выкарыстанне тэрыторыі прыгараднай зоны патрабуе комплекснага складання генеральных планаў развіцця гарадоў і іх прыгарадных зонаў.

ПРЫГАРШЧЫ – колькасць чаго-небудзь, што ўмяшчаецца або можа ўмясціцца ў складзеныя «кошыкам» далоні (напр., прыгаршчы жыта).

ПРЫГОДНІЦКАЯ ЛІТАРАТУРА – творы мастацкай літаратуры аб рэальных ці выдуманых падзеях, насычаных зямальнымі калізіямі, нечаканымі па-

варотамі, раскрыццём таямніцаў – ад крываўных да навуковых. Цесна звязаная з навукова-фантастычнай літаратурай і дэтэктывам. Разнастайная паводле тэматыкі і жанраў.

Пачынальнік прыгодніцкага жанру ў беларускай літаратуры – Янка Маўр; яго аповесці «У краіне райскай птушкі» (1927), «Сын вады» (1928), раман «Амок» (1929), прысвечаныя жыццю і барацьбе за свабоду каланіяльных народаў, абаяюцца ў тым ліку і на гістарычныя ды краязнаўчыя сюжэты. Майстар прыгодніцкай прозы – У. Караткевіч (апавесць «Дзікае палванне караля Стаха», 1964, раман «Чорны замак Альшанскі», 1979 – 1980, і інш.). Прыгодніцкі элемент на фоне гістарычных падзеяў характэрны для асобных твораў Якуба Коласа, Змітрака Вядулі, М. Лынькова, Кузьмы Чорнага, У. Дубоўкі, Б. Мікуліча, І. Шамякіна, І. Сяркова, Л. Дайнекі, У. Арлова, Л. Рублеўскай, А. Федарэнкі, З. Дзядзенкі ды інш.